

Tanuló: **Horváth Mária** 12.a. osztály
Segítő tanár: **Pappné Szabó Alexandra**

Ujhelyi Imre Élelmiszeripari Közép- és Felsőfokú Szakképző Iskola
9371 Vitnyéd-Csermajor

Kedvenc íróm, Gárdonyi Géza (1863-1922) családjának története

„Voltaképpen minden embernek meg kell írnia a maga életét. Mert nincs érdektelen élet, és nincs haszontalan életírás. Minden életnek megvannak a maga nagy tanulságai, mint ahogy a leghitványabb gabonakévéből is pereg egy halom szem. Amire az ember emlékezik az ránézve a jellemző; az a tükör, amely az ő arcát s arca mögött az eget és a földet mutatja. Amire az ember emlékezik, azok az események, azok a hatások, amelyekben a lelke kifejlődött.” - írja Gárdonyi Géza önéletrajzi írásának elején.

A GYERMEKKOR

Gárdonyi Géza szülei

„Mennyi minden hever emlékezetemben – jegyzi naplójába -, csak végig kell gondolnom a gyermekkoromat. Megtalálom a múltban a jövőmet. Megtalálom azokban a csekély emlékjegyekben a karakterem első szálait, az indulataim első fellobbanásait, a megfigyelésekre való hajlandóságomat, a számok világa iránt való közömbösségemet, a természeti szépségek iránt való fogékonyságomat, érzelmi érzékenységemet, hibáimat és erényeim, s itt-ott már az azonosító képességemet, mely nélkül író nem lehettem volna.”

Tanuló: **Horváth Mária** 12.a. osztály
Segítő tanár: **Pappné Szabó Alexandra**

Ujhelyi Imre Élelmiszeripari Közép- és Felsőfokú Szakképző Iskola
9371 Vitnyéd-Csermajor

A gyermekkori képek hullámaiból az apa alakja bukkan elő a legtöbbször. Ziegler Sándor, tősgyökeres kézműves-iparos család leszármazottja. Ősei stájer földről bevándorolt lakatosok többnyire, akiknek hírét ördögösen ügyes találmányok alapozták meg. A soproni járásba tartozó Nemeskéren tűntek fel magyar barátaiknak, akikkel szövetséget kötöttek. Nemeskér évszázadokon át a dunántúli evangélikus egyházkerület központja. A nagy vallásreformátor iránti szimpátiát, ami Gárdonyi szemléletére sem maradt hatástalan, az a tényként kezelt legenda erősítette meg, miszerint Luther Márton anyja is Ziegler lány volt: Margarete Ziegler.

Gárdonyi Géza apja a szabadságharc lelkes támogatója volt. Munkája nyomán már jómodú polgárnak számított, amikor 1838-ban kitört a háború a császár és a forradalomra kelt magyar nemzet között. Ziegler Sándor választott, és hazajött Magyarországra, saját költségén fegyvergyárat szervezett a szabadságharc honvédei számára. Kossuth és Petőfi is nagyra becsülte hazafias hevületét és hasznos munkáját.

A családi legenda szerint ő volt az utolsó, aki az aradi várat elhagyta. Már fölfelé vonták a hidat, amikor vágató paripán végigrobogott rajta, s ölnyi magasságból ugrott le. Álruhában, román parasztnak öltözve menekült hazáig, Nemeskérig. Itt az első ember, akivel találkozott, a keresztapja volt. Elmesélte neki, mennyi hányódáson át jutott idáig. Még jóformán le sem ült otthon, mikor az osztrák katonaság körülvette a házat. Saját keresztapja árulta el. A faluban nagy mozgalmat keltett az elfogás. A községházán azonnal jelentkezett néhány vagyonos polgár.

Arra kérték az osztrák tisztet, hadd töltsen a menekült legalább az éjszakát otthon, a vagyonukkal kezeskedjen, hogy nem fog megszökni. Ziegler Sándort másnap Sopronba kísérték, s két hétig ült a fogságban, míg végre haditörvényszék elé került. Akkor azonban már ott feküdt a törvényszék asztalán egy német nyelvű igazoló irat, amely azt bizonyította, hogy Ziegler Sándor a szabadságharc idejét Bécsben töltötte, s hogy a fegyvergyáros csak névrokona. Így szabadult meg.

Ezután egy ideig újra Bécsben élt, majd visszatért Magyarországra. Gőzmalmokat tervezett.

„Az egyik gőzmalom a szőlősgyőröki volt – írja Gárdonyi -, amely ma is működik. Itt az apámat két vagyonos leány is szeretne volna férjül megkapni, de mind a kettő gyűlölte a vasat. Apám egy vagyontalan leányt vett el, aki nem azt nézte, hogy apám mivel foglalkozik. A házasságkötés sok bajjal esett. A környéken csupa katolikusság van. A győröki pap azt mondta, hogy nem esketi őket össze másképp, csak ha apám kötelezi magát, hogy a házasságból származó gyermekeket katolikusként kereszteli. Apám ezt alkalmi zsarolásnak nevezte, de aztán mégis megadta magát: arra gondolt, hogy ha gyermeke lesz, és a gyermek nagykorúságot ér, majd kinyílik a szeme, s a gyermek nincs arra kötelezve, hogy a római egyház kebelében meg is maradjon. Így lett ő apámmá, a leány anyámmá, és így lettem én római katolikus.”

A szabadságharc bukásával azonban tönkrement Ziegler Sándor. Ettől kezdve cséplőgépjavító mesterként hanykolódott uradalomról uradalomra. De akármilyen keveset is keresett, inkább magától vonta meg a falatot, de jó iskolákban taníttatta öt fia közül a korán értelmesnek mutatkozó Gézát, lehetővé téve, hogy a nagy hírű sárospataki gimnáziumban,

Tanuló: **Horváth Mária** 12.a. osztály
Segítő tanár: **Pappné Szabó Alexandra**

Ujhelyi Imre Élelmiszeripari Közép- és Felsőfokú Szakképző Iskola
9371 Vitnyéd-Csermajor

majd a Budapestté egyesült fővárosban végezze középiskoláit. Egyetemre azonban már nem tellett. Ziegler Gézából tehát csak tanító lehetett. Bár annak is készült.

A fiú már diákkorában elárulta tehetségét, verselt, majd kezdő tanító korától prózát írt. Magyar nevet akart választani magyarságtudatához, az apai negyvennyolcas emlékhöz, a hazaszeretethez, mely nála kezdettől fogva azonos a népszerűtellel. Történetesen Agárdon született, apja akkoriban éppen ott javította a mezőgazdasági eszközöket, és a közeli Gárdonyiban anyakönyvezték. Innen vette a Gárdonyi nevet, amelyet felettébb népszerűvé tett, olyannyira, hogy mindmáig a legnépszerűbb, a legtöbbet olvasott magyar írók közé tartozik.

Ezt bizonyítja a közelmúltban lezajlott Nagy Könyv szavazás eredménye is, amihez én is hozzájárultam néhány szavazattal. Gárdonyi Géza Egri csillagok című könyve az élmezőnyben végzett.

Gárdonyi édesanyja, Nagy Teréz, egész életében hűségesen szolgálta férjét, majd annak halála után fiát. Ez az alacsony termetű, szívós kis asszony, aki keveset értett ugyan az irodalomhoz, fia foglalkozását sem sokra becsülte, de annál nagyobb szakértelemmel vezette a háztartást, sokat nélkülözött a két férfi oldalán. Mégis túlélte mindkettőt. Férjét 1879-ben, fiát 1922-ben kísérte utolsó útjára.

Zieglernéről kevesebb szó esik a családi krónikában, de azért mindenütt ott érezzük őt is a háttérben, ahogy a meleg otthon megteremtésén szorgoskodik.

„Szegény anyám – írja Gárdonyi -, mintha csak egy úszó szigetre épített volna házat. Apám nyugtalan természetű ember volt: nem ismert magánál nagyobb urat; ha valaki felső hangon beszélt vele, ugyanígy felelt. Vagy ő mondott fel, vagy neki mondtak fel. Anyám sohase tudhatta, hogy melyik reggel az, amelyiknek nem ott lesz az estéje, ahol éppen voltak.”

A Ziegler család egy lelkes kutatója, Payr Sándor¹ összesámlálta, hogy a nyughatatlan vérű apa tizenkét állomáshelyen fordult meg családjával. Szöllősgyörök, Balatonkenese, Akarattya, Agárd (itt született Gárdonyi Géza), Kiliti, Pátka után Székesfehérvár következett, majd Pest, Buda, Sály, Helyőcsaba; végül a Kálhoz tartozó Nagyútpusztán kötött ki, már beteg. Itt halt meg 1879. október 5-én, gyomorrákban.

Apja halála után nehéz napok következnek az egeri diákra. Édesanyja nem tud pénzt küldeni, Gárdonyi 1881 nyarán búcsút vesz Egertől. Hazamegy Szöllősgyörökre, ahol maga köré gyűjti a falu fiatalságát: műkedvelő előadást szervez. Rendez. Sűg. Kulisszákat fest. Az előadás nagy sikert arat.

Csutorás Lujza, a közkedvelt Lóri, a műkedvelő előadások igazi sztárja, később fontos szerepet kap Gárdonyi életében is. Most az övé a taps, a siker, a népszerűség. Gárdonyi visszavonul. Ez a kamaszos sértődés nagyon jellemző Gárdonyira, később életének

¹ Payr Sándor 1861. február 25-én született Pápán Payr Sámuel és Feigl Teréz gyermekeként. Bár iparoscsalád leszármazottja volt, lelkész nagyapjának szellemisége nagy szerepet játszott abban, hogy ő is ezt a hivatást választotta.

Tanuló: **Horváth Mária** 12.a. osztály
Segítő tanár: **Pappné Szabó Alexandra**

Ujhelyi Imre Élelmiszeripari Közép- és Felsőfokú Szakképző Iskola
9371 Vitnyéd-Csermajor

meghatározó gesztusa lesz: mindenét feláldozza a siker érdekében, ám az ünneplést már nem várja meg; visszamenekül a magányba.

Gárdonyi rengeteget vándorolt életében. Először a családjával, később tanítóként, majd újságíróként saját elhatározásából. De életének utolsó két évtizedében, mikor a világtól elzárkózva, visszavonultan élt, akkor is kiballagott néha Eger „kőszénzagú” pályaudvarára, s felszállt az első induló vonatra. Szerette a süppedő bársonyüléseket, az ablakon végigszánkázó esőcseppeket, a hunyorgó fényeket, az elsuhanó falvakat. Előfordult, hogy Nagyváradig meg sem állt; ott is csak azért, hogy felszálljon a visszafelé induló vonatra. Így írta meg *A bor* című színdarabját, Eger és Püspökladány között, a vörösréz veretes, diófa burkolatú, tükrös szalonkocsiban pipázgatva.

A gyermekkori vándorlás egyik legemlékezetesebb állomása a Borsod megyei Sály. Gárdonyi József, az író fia, aki *Az élő Gárdonyi* címmel könyvet írt apjáról, azt állítja, itt érinti az író a „múzsza első csókja”. Itt ült először iskolapadba.

Tanítói pályája során mindvégig nyomorban élt. Devecserben az ifjú tanító így fakad ki naplójában:

„Haragszik rám tán az Isten is. Átok reám! Ifjú vagyok, s máris vannak perceim, melyben megutálom a világot. A mai világban csak az Én az úr, ennek a rabja mindenki. Erről beszél a legörömelebb mindenki. Ezért áldozza fel a barátságot, embertársa érdekeit mindenki.”

A devecseri krónikához tartozik, hogy a betlehemes játékok mintájára dalt írt, amely 1882 karácsonyán hangzik fel először a dunántúli katolikus templomokban. Szerzeményét azóta is játsszák.

Nem lenne teljes a kép, ha nemoznánk Gergelyi Katalinról, a devecseri pék lányáról. A napló tanúsága szerint Gárdonyi néhány hónapig udvarol neki is, de a románc hirtelen megszakad. Csutorás Lujza gyakorlott kézzel keveri a lapokat. Katicát elvlasztja a segédtanítótól. Katica visszaküldi Gárdonyinak a hozzá írt kötetnyi verset. Gárdonyi azonmód – díszkötésestől – a tűzbe hajítja.

Naplójában megjegyzi: *„Ez volt az egyetlen, igazán lelki szerelmem. Nem is lesz több, tudom.”*

Érdekes még a kapcsolat utolsó akkordja. Egy napon Gergelyi Kató és édesanyja megjelenik a segédtanítónál.

*„- Tudom, hogy haragszik rám – mondja a lány -, de azért teljesítse utolsó kérésemet. Vőlegényem Sárvárrott tanít. Tegye meg: cseréljen vele!
- Ha óhajtja, magának mindig, mindent, szívesen...
És kezet csókol a lánynak és az anyjának.”*

Tanuló: **Horváth Mária** 12.a. osztály
Segítő tanár: **Pappné Szabó Alexandra**

Ujhelyi Imre Élelmiszeripari Közép- és Felsőfokú Szakképző Iskola
9371 Vitnyéd-Csermajor

GÁRDONYI ÉS MARISKA

Az utolsó állomás tanítóként Dabrony. Itt elhatalmasodott Gárdonyin az írásláz. Elszántan, dühödten, makacsul ír. Mindent. Verset, humoreszket, novellát, tudományos dolgozatot.

Dabronyban ismerkedik meg Muraközy József plébános unokahúgával, Csányi Molnár Máriával, aki közeli rokona volt Csányi Lászlónak, a mártírhalt 1848-as miniszternek. A lány gazdag, az ismeretség valószínűleg kapóra jön a nagyra törő fiatalembernek. Gárdonyi olyannyira el van foglalva terveivel, hogy nem veszi észre, a lány esetleg nem alkalmas arra, hogy egy életen át társa legyen.

Verseiben Gárdonyi többször felidézi Mariska alakját. Minden valószínűség szerint ez a szerelem is úgy kezdődött, mint a többi.

MARISKÁVAL

Leszállt a nap. Itt- ott még a felhők hamvadoznak.
A toronyban giling-galang, ávét harangoznak.
Nő a homály. S a homályban árnyék minden alak.
Sétálgatunk Mariskával az akácfák alatt.

Távol mezőn a bogárkák hárfáznak az éjben.
Megcsattan a csalogány is a kert sűrűjében,
s dalol, dalol oly boldogan, szíve majd megszakad...
Sétálgatunk Mariskával az akácfák alatt.

Gárdonyi – talán a friss ismeretség, a reményteljes szerelem is erre ösztönzi – hirtelen elhatározással felhagy a tanítóskodással, és elszegődik egy győri laphoz – a *Hazánkhoz* – újságírónak.

Házassága azonban gyorsan romlott. *Álmodozó szerelem* című írásában eléggé kendőzetlenül vall erről. A két főhős: Hermina és Sándor története nagyon hasonlít Csányi Mariska és Gárdonyi Géza kapcsolatára. Sándor szerelemből veszi el Herminát, de egy hónap múltán érzi, „boldogságából hiányzik valami”.

„*A mézeshetek lázálma elrepült – írja Gárdonyi -, Sándor kijózanult az értelem sorvasztó mámorból, mely eddig fölhevülésben tartá.*”

Hermináról pedig megtudhatjuk: „*Kacér volt, érzékingerlő kis tündér, de az érzékek lángja ellobogott anélkül, hogy Sándor lelkét csak egy kissé is fölmelegítette volna.*”

Az író szembeállítja a testi és a lelki szerelmet, s ez az ellentmondás végigkísérhető egész életművén. Sándor – miként nyilván Gárdonyi is – azt kívánta, hogy felesége ne csak

Tanuló: **Horváth Mária** 12.a. osztály
Segítő tanár: **Pappné Szabó Alexandra**

Ujhelyi Imre Élelmiszeripari Közép- és Felsőfokú Szakképző Iskola
9371 Vitnyéd-Csermajor

testi, hanem szellemi társa is legyen. Hermina azonban „*nem ragyogtatá elméjét, gondolkodása nem terjedt túl férjén és csirkéin. Szerelme kéjteljes vala.*”

Így aztán a munkájának élő, puritán Gárdonyi hamarosan összekülönbözött a szórakozni vágyó, tűzről pattant feleségével. Hermina „*egy elkeseredett pillanatban szemére vetette férjének, hogy nem elégszik meg az ő szerelmével, jobban érzi magát másutt.*” És akkor Sándor „*mentegette magát, és belátta, hogy igaza van nőnek. Megdöbönt maga is a ház küszöbénél búcsúzó boldogságtól.*”

Ahogy egyre romlott Gárdonyi házassága, ahogy fogytak az ábrándok, úgy komorodott el egyre jobban a hangja is.

Az 1880-as években otthagyja a falusi tanítóskodást, a győri lapokat, és felmegy Budapestre írónak és újságírónak. Negyvennyolc forradalmi hagyománya keveredik ez időben lelkében a divatos, bár hivatalosan üldözött, mechanikus materializmussal és a tudományos szemléletet forradalmasító darwinizmussal. Világnézete kezdettől fogva zavaros: ateizmus és misztikus vallásosság, racionalizmus és irracionálizmus, társadalmi forradalmiság konzervativizmus, naturalista valóságfeltárás és idillikus kibúvó a valóság elől megemésztetlenül kavargó benne. Világéletében filozófiai izgalomban él, erősen hat rá Schopenhauer² pesszimizmusa, de ugyanakkor mélységes részvétellel áll minden emberi szomorúság mellett. Ráadásul egy sose múló bánatú, nagyon rossz házasság szakadatlan boldogságkeresővé teszi, aki valójában nem hisz a boldogság lehetőségében.

Ilyen módon a magyar irodalom egyik legzavarosabb lelki életű kiváló írója, akinek élete tele van páfordulásokkal, aki egyre inkább elidegenedik az emberektől, és közben oly szépen, világosan, egyszerűen és mégis gazdag lírai árnyaltsággal ír az emberekről, helyzetekről, elmúlt korokról és maga körül látott szenvedő lelkekről, mint kevesen abban az időben.

Az első budapesti években nehezen boldogul. Ponyvaregények írására kényszerül, majd megírja a magyar paraszti élet paródiáját, a *Göre Gábor- könyveket*. Ezekkel lesz népszerű, és idővel ugyanúgy szégyelli Göre Gábor kalandjait, mint a ponyvaregényeket. Szemére hányják, és maga is úgy érzi, hogy megrágalmazta, ostobának mutatta be a népet.

Ez csak részben igaz. A Göre Gábor-történetekben egy jó szatirikus is megindult. Az 1890-es években már népszerű, és az újat akarók a maguk társának érzik. Egerben, a tanítóképzőben barátkozott össze Bródy Sándorral. Életpályájuk összefonódott: hol jó barátok, hol riválisok, olykor fegyvertársak, olykor ellenségek. Bródy lelkesedik Gárdonyiért. Hamarosan hozzájuk csatlakozik a Párizsból hazatért, mindkettőjükénél műveltebb, irodalmi dolgokban tudományosan képzett Ambrus Zoltán³, aki lépést tart a kortárs világirodalommal, és közvetíti barátaihoz az akkori modernséget. A XIX-XX. század fordulóján együtt alapítják meg a *Jövendőt*, amely egészen a *Nyugatot* megteremtéséig a kor legszínvonalasabb és leghaladóbb magyar folyóirata.

² Arthur Schopenhauer (1788-1860): Schopenhauert tartják a pesszimizmus, a komorság, a reménytelenség legfőbb és legnagyobb hatású filozófusának.

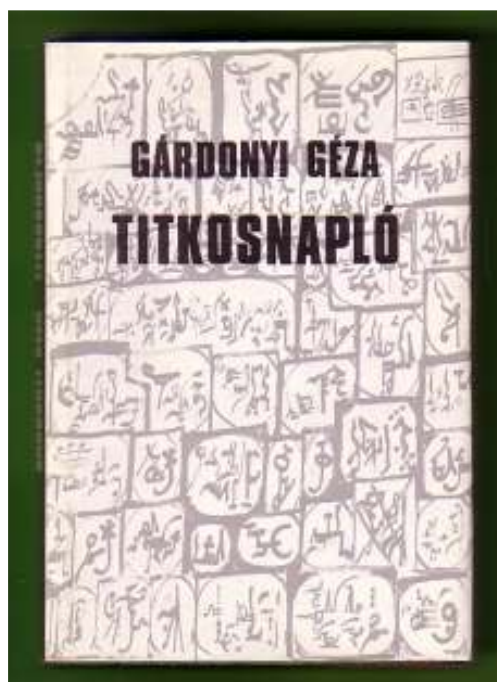
³ Ambrus Zoltán (1861-1932): író, műfordító, kritikus. A Nemzeti Színház igazgatója 1917-1921. között. Legismertebb regénye az önéletrajzi ihletésű Midas király.

Tanuló: **Horváth Mária** 12.a. osztály
Segítő tanár: **Pappné Szabó Alexandra**

Ujhelyi Imre Élelmiszeripari Közép- és Felsőfokú Szakképző Iskola
9371 Vitnyéd-Csermajor

De Gárdonyi ez időtől kezdve már csak feljár Budapestre. Egerben találta meg otthonát. Ott él mindhalálig magányos, külön életet, bajlódik lelke gondjaival, kitalál egy titkosírást, amellyel naplóját írja.

A TITKOSNAPLÓ

Közel ötven esztendeig nyugtalanította, izgatta az érdeklődők figyelmét az a vaskos kötet, melyet Gárdonyi Géza titkosírással írt. Mint rejtélyes és féltett relikviát őrizték az egri emlékmúzeumban, s mivel tartalmát, hasznát, valamint latin betűs címfelirata (a Tibetan grammar) értelmét nem ismerték, titkos naplónak vélték s keresztelték el.

Halála előtt úgy adta át fiainak, hogy semmisítsék meg:

„Fiaim! Ami ebben a fiókban van, teljesen tűzbevetendő. Egy darabkát se tartsatok meg belőle. Senkinek semmi haszna belőle, tanárfélék ellenben különféle haszontalan nyomtatványokat bocsátának róla világgá” – rendelkezett egy fennmaradt cédulán.

Megfejtése egyre kilátástalanabb vállalkozásnak tűnt. Az első próbálkozók – köztük neves tudósok – sorra csődöt mondtak: nem tudtak mit kezdeni a sajátos, minden korábbi hasonlótól elütő írásrendszerrel. Csak távolról hasonlított a régi magyar rovásíráshoz; egyesek asszír, ind, héber, egyiptomi elemek követhetetlen – furcsa keveredését látták benne.

Tanuló: **Horváth Mária** 12.a. osztály
Segítő tanár: **Pappné Szabó Alexandra**

Ujhelyi Imre Élelmiszeripari Közép- és Felsőfokú Szakképző Iskola
9371 Vitnyéd-Csermajor

De az író családtagjai is majdnem ugyanúgy találgatásokra kényszerültek, mint a rejtjeles írások szakértői.

Hogy tudhatták volna, mi lappang a kalligrafikus ábrák mögött, amikor erről az író nekik sem igen beszélt!

Egyik fia, József, úgy tudta s azt állította, hogy „tibeti írása (vagy ahogy a családban nevezték: tibetüi) kulcsát” apja „magával vitte a sírba”. Az író személyisége körül gyűrűző, tetszetős-hamis legendák furcsa epizódjává nőtt a titkosírás is. Igaz, tréfacsináló kedvében olykor maga az író is hozzájárult a gyanú magvainak elhitegetéséhez. Ám bárhogy nyilatkozott is a nyilvánosság előtt, számított a megfejtők buzgalmára, és számolhatott a majdani közzététel lehetőségével, az önigazolás szükségességével is, nemcsak a művei iránt nem szűnő érdeklődéssel.

A *Főkönyv* (tartalma szerint szinonimagyűjtemény) borítójára írt, kiemelt „útbaigazítás” rá a bizonyosság:

„Gratulálok, ha megfejtened sikerült: a magyar nyelvnek magas, elzárt Tibetjébe találtál kaput. Ha addig eljutsz, ameddig én, megtalálsz azt az aranyalmafát is, amelynek neve: analógia.”

De hasztalan volt minden erőfeszítés. Sokáig rejtve maradt még az „aranyalmafa titka”.

Az 1965 végén, fiókszámra előkerült titkosírástól feljegyzések nemcsak váratlan lendületet adtak a megfejtés nehéz munkájának folytatásához, hanem szinte új irányt is diktáltak.

A megváltozott körülmények között – a munka anyagi és erkölcsi feltételeit megteremtő egri múzeum felhívására – huszonketten jelentkeztek a különös-ritka hagyaték ismeretlen tartalmának felderítésére.

Gilicze Gábor (egyetemi hallgató) és Gyürk Ottó (honvéd alezredes) egymástól függetlenül, szinte egy időben fejtették meg Gárdonyi Géza titkosírását. A két sikerrel járt megfejtő különböző módon közelített tárgyához: Gilicze Gábor a magyar nyelv törvényszerűségeit vette alapul, Gyürk Ottó pedig a számítógépet hívta segítségül, s felfedezéseik egy napon egybehangzóztak.

Betű szerinti írás ez, elenyészően csekély rövidítéssel, sőt a magánhangzók rövidségét-hosszúságát is jelölte Gárdonyi, nemcsak a kettős mássalhangzókat. S hangsúlyozni kell: betűrendszerét pont- vonal- körív elemekből, illetve ezek dőlésirány szerinti kombinációból alakította ki. A kéz kényelmét segítő megoldásokra vonatkozóan ugyancsak találtak néhány táblázatot; egyiken harminchat előírás, példákkal. („A k az ó előtt mentül fekvőbb, antul könnyebben átvonhatóbb az ó-n.” „A t-t hagyd ki, mikor írsz. Utólag írd, hogy átvonhasd a többin.”)

Tanuló: **Horváth Mária** 12.a. osztály
Segítő tanár: **Pappné Szabó Alexandra**

Ujhelyi Imre Élelmiszeripari Közép- és Felsőfokú Szakképző Iskola
9371 Vitnyéd-Csermajor

Úgy tűnik, kedvenc történelmi, irodalmi személyiségeimről mindig kiderül, hogy még érdekesebb dolgaik voltak, mint amelyek felkeltették az érdeklődésemet velük kapcsolatban.

Például Leonardo da Vinci /az első igazán reneszánsz ember/ tükörírással írt, ráadásul balkézrel (ami célszerűnek tűnik, miután valaki megpróbálja utánozni). Bonaparte Napóleon pedig már önmagában is nagyszerű egyéniség, és kiváló stratégia; nem beszélve hihetetlenül szerteágazó, világot átalakító tevékenységéről. John Ronald Reuel Tolkien a tünde nyelvet, írást; a hobbitok illetve númenoriak nyelvét, és Középfölde történelmét találta ki. Gárdonyi Géza pedig a fent említett sajátos magyar írásmódot.

EGRI CSILLAGOK

Gárdonyi Géza történelmi regényét az általános iskola 6. osztályában olvastam először. Az Egri csillagoknak köszönhető, hogy megszerettem az olvasást, azóta nem múlik el úgy nap, hogy ne fognék a kezembe könyvet. Az első olvasást még hat követte azon a nyáron, és ma is gyakran olvasgatok belőle, főleg az ostrom leírását és Dobó imáját:

„Dobó aztán ott maradt. Állt összefont karral a bástya ormán a Baba-ágyú mellett. S a körülötte hallgató nagy csöndességben fölemelte a szemét az égre.

Holdatlan felhős ég. Csak egy kis tisztáson ragyog egynéhány fehér csillag.

Dobó levette a süvegét és térdre ereszkedett. Az égre emelte a szemét.

- Istenem! – mormolta, a kezét imádkozásra illesztve. - Te látod ezt a rengeteg rabló, dúló, gyilkos hadat. Te látod mi kis romladozó várunkat, s benne ezt a maroknyi elszánt népet... A te nagy mindenségben kicsi semmiség ez a földi világ. Ó, de minékünk ez a mindenségünk! Ha kell a mi életünk, vedd el uram tőlünk! Hulljunk el, mint a fűszál a kaszás vágása alatt! Csak ez az ország maradjon meg... ez a kis Magyarország...

Az arca halvány volt. Szeméből kicsordult a könny. És könnyes arccal folytatta:

- Mária, Jézus anyja. Magyarország védő asszonya! A te képedet hordozzuk a zászlóinkon! A te nevedet milliók ajka énekli magyarul! Könyörögi érettünk!

És ismét folytatta:

- Szent István király! Nézz alá az égből! Nézd pusztuló országodat, veszendő nemzetedet! Nézd Egert, ahol még állnak a te templomod falai, és ahol még a te nyelveden, a te vallásodon dicséri a nép a Mindenhatót. Mozdulj meg mennyei sátorodban, Szent István király, ó borulj az Isten lába elé! Isten, Isten! Legyen a szíved a miénk!

Az a kis tisztás az égen mintha az ég ablaka volna, s benne a csillagok fehér gyertyalángok...

Tanuló: **Horváth Mária** 12.a. osztály
Segítő tanár: **Pappné Szabó Alexandra**

Ujhelyi Imre Élelmiszeripari Közép- és Felsőfokú Szakképző Iskola
9371 Vitnyéd-Csermajor

Dobó megtörülte a szemét s az ágyú fájára ült. Nézett mély gondban, mozdulatlanul a vár alatti sötétségbe. A török tábor halk morajlással aludt. Százezer ember lélegzetétől remegett a levegő.

Dobó háttal az ágyúcsőre könyökölt. A feje egyre lejjebb kókadtt. Végre a karjára hajlott: elaludt.”

Gárdonyi Egerben végre nyugalmat lel. Élvezte a kertet, a kilátást, a jó levegőt, a természetet. Lendl Adolf⁴, a nagy természetbúvártól kapott két mikroszkópot, s ezekkel különböző megfigyeléseket végzett. Mindent megvizsgált, ami a keze ügyébe került. Az igazi szenvedélye azonban a múlt felfedezése. Ez a vonzalom is Egerben teljesedik ki.

Tudjuk, hogy Gárdonyi lelkes könyvgyűjtő, ha a városban sétál, mindig betér az antikváriumokba. A líceum könyvtárában is gyakori vendég, szoros barátságot köt a két könyvtárossal, Halászy Cézárral⁵ és Leskó Józseffel⁶. Ők szállítják a későbbi történeti regényekhez a forrásanyagot. Gárdonyi éjszakákat tölt a széles bőrkanapén pipázgatva, régi fóliánsokat lapozgatva, miközben „lelke a múltak fölött leng, mint a tó fölött a madár”.

⁴ Lendl Adolf (1862-1943) zoológus. Orczyfalván született, tanulmányait a budapesti Tudományegyetemen és Műegyetemen végezte. Tanított mindkét egyetemen, dolgozott a Magyar Nemzeti Múzeum állattárában, alapított tanszerkészítő üzemet, tagja volt különböző expedícióknak. Részt vett a budapesti Állat- és Növénykert újjászervezésében, melynek 1911-1929 között igazgatója volt. Tíz éven át szerkesztette, kiadta a Természet című folyóiratot. Tudományos közleményei főleg a pókokkal kapcsolatosak. Keszthelyen halt meg.

⁵ Halászy Cézár (1869-1928.): plébános, hittanár, 1898-tól Egerben káplán, 1902-től az érseki jogakadémia tanára.

⁶ Leskó József (Ungvár, 1871 - Eger, 1971.): karkáplán, egyháztörténész, érseki könyvtárigazgató. Iskoláit Ungváron végezte, 1890-től az egeri érseki papnevelde növendéke. 1894-ben pappá szentelték. Iskolai népkönyvtárat alapított és katolikus olvasókört szervezett. 1905-től Egerben karkáplán és hitoktató, majd 1922-től az Egri Egyházmegye könyvtárosa.

Tanuló: **Horváth Mária** 12.a. osztály
Segítő tanár: **Pappné Szabó Alexandra**

Ujhelyi Imre Élelmiszeripari Közép- és Felsőfokú Szakképző Iskola
9371 Vitnyéd-Csermajor

Tinódi Sebestyén Eger vár viadaláról való énekét forgatva figyelt fel először a török hódítás ellen hősiesen ellenálló végvárok példájára. Egerben, a közelgő török veszély hatására összefogott nemes, jobbágy, kézműves, kóborló útonálló és hivatásos katona. Egyfajta nemzeti egység jött létre, amely – legalábbis Gárdonyi feltételezése szerint – jó példával szolgálhat a Monarchia büvőkörében vergődő millenniumi országnak. Az író nem rejti véka alá szándékát; igaz, kérdés formájában, de nyíltan fogalmaz:

„Lehet-e olyan regényt írni, amely nem színpaloknak használná a múltat, hanem inkább lámpás lenne?”

Nem kétséges, hogy Gárdonyi olyan regényt akar írni, amely saját korának létkérdésére, az ország nemzeti függetlenségére irányítja a figyelmet. A lámpás ezúttal az eгри védők példája lenne.

Gárdonyi már Tinódi krónikájában felfigyelt Bornemissza Gergelyre, az ő alakja körül kezdenek csomósodni a képzeletbeli események.

Elhatározta, hogy módszeresen nekilát a korszak tanulmányozásának. Régi leveleket, okleveleket, hadtörténeti közleményeket olvasott, feljárt a Nemzeti Múzeumba, elutazott a bécsi császári levéltárba és a konstantinápolyi szultánmúzeumba. 1899. június 5-én vetődött újra haza Egerbe.

Hihetetlen iramban lát neki az írásnak. Először részletes vázlatot készít, aztán egymás után rója tele a lapokat. 1899. október 26-án ezt írja a naplóba:

„Az Eгри csillagoknak az 1051. lappal a végére jutottam.”

Ezután még két hónapig dolgozik a kéziraton: így 1290 lapra bővül a regény, melyet A Pesti Hírlap 1899. karácsonyi számában kezd el közölni.

Gárdonyi sem azelőtt, sem azután, soha egyetlen könyvéhez sem gyűjtötte olyan lelkiismeretesen az anyagot, mint az Eгри csillagokhoz. Legfontosabb forrása Tinódi műve, az Eger vár viadaláról való ének. A várostrom leírásakor pontosan követi az egykori krónikás beszámolóját.

Az Eгри csillagok a hősiesség, a hazaszeretet, az önfeláldozás eposza. Gárdonyi egy elüzletiesedett, hamis fényektől csillogó, kisszerű világból menekül az eгри védők nagyszerű példájához. Mikor a legjobbak is megtagadták az 1848-as eszméket, mikor a hajdani hősök a húsosfazék körül tülekednek, mikor nincs is már igazán szükség hősökre, Gárdonyi megteremti a nemzeti egység mítoszát. Valószínű, hogy ez a titka az Eгри csillagok máig tartó népszerűségének.

Az író kézen fogja az olvasót, s végigvezeti azon az úton, amelyet maga is bejárt. A menekülés útját kínálja nekünk is. Nagyszerű kalandra csábít. Gárdonyi regényébe bele lehet

Tanuló: **Horváth Mária** 12.a. osztály
Segítő tanár: **Pappné Szabó Alexandra**

Ujhelyi Imre Élelmiszeripari Közép- és Felsőfokú Szakképző Iskola
9371 Vitnyéd-Csermajor

bújni, el lehet benne rejtőzni. Hőseibe belekapaszkodhatunk; az írói szemlélet, az ábrázolás etikai biztonságot sugároz. Abban a korban, mikor – Ady szavával élve – „*minden egész eltörött, minden láng csak részekben lobban*”⁷, Gárdonyi megteremti a maga külön egészét.

AZ I. VILÁGHÁBORÚ KITÖRÉSE

„Boszniában agyonlőnek egy főherceget, aki nekünk idegen volt. Irántunk való érdeklődésének legcsekélyebb jelét se láttuk. Felesége a cseheket szerette. Ő maga senkit se a családján kívül. Rideg, fősvény, gőgös volt. Olyanoktól hallottam, akiknek rokona vagy barátja volt a kísérő tisztjei között. Semmi jót tőle nem várhattunk. S íme, miatta fegyverbe állítják az egész nemzetet: vér és könny, nyomorúság és ezernyi halál, árvák, özvegyek jelennek meg a jövő hónapok képében. Mindezt el lehetett volna háritani, ha a demars 5., 6. pontjában nemzetközi bizottságot ajánlanak a cár kedvéért, hogy ne legyen oka a világ békességének megkavarására. Az újságok egy híron zengik, hogy mennyire lelkesedünk a háborúért. Nem igaz. Az utcai sihederek lelkesednek csak. A bevonulók keseregnek, káromkodnak, átkozódnak. A szerbeket nem azért szidják, hogy megölték Ferdinándot, hanem mert ott kellett miattuk hagyni a takarást, a családot, a békességes életet. Ha a muszka fegyver szerencsésebb lesz, Magyarország széthull. Ha a mi fegyverünk lesz szerencsésebb, Oroszország hull szerte, de nekünk abból semmi javunk: pótolni kell az elveszett hadikészletet, fizetni a bénákat, árvákat, özvegyeket, új adóterhek, nagyobb nyomorúság.” – Írja Gárdonyi a háború kitörésekor naplójába.

A háború Gárdonyi egyébként is gyenge egészségét mindjobban kikezdi. Türelmetlenül figyel a front eseményeit, hiszen kisebbik fia, József is a harctéren van, majd később orosz hadifogoly lesz. De a kilátástalan háború világnézetileg is válságba sodorja: korábban is meglévő misztikus, irracionális nézetei felerősödnek, eluralkodnak rajta.

A Habsburg-királyság bukásakor fellélegzik. A történelem régóta esedékes igazságszolgáltatását látja az „őszirózsás” forradalomban. Baráti tanácsokkal siet mindjárt a „Népkormány kultúrminisztere” munkájának segítésére.

1919-ben többek között a Krúdy⁸ szerkesztésében készült s (a nemzetiségiekkel is számolva) hat nyelven kiadott Néplap első írói, majd főmunkatársai között volt olvasható Gárdonyi Géza neve -, ott ahova Móricz⁹ írta emlékezetes vezércikkeit, riportjait az első igazi földosztásról.

⁷ Részlet Ady Endre *Kocsi-út az éjszakában* című verséből

⁸ Krúdy Gyula (Nyíregyháza, 1878 – Budapest, 1933.): író, hírlapíró, a modern magyar prózairás kiváló mestere.

⁹ Móricz Zsigmond (Tiszacséce, 1879 – Budapest, 1942.): író, novellista, lapszerkesztő, a realista magyar prózairás nagy alakja.

Tanuló: **Horváth Mária** 12.a. osztály
Segítő tanár: **Pappné Szabó Alexandra**

Ujhelyi Imre Élelmiszeripari Közép- és Felsőfokú Szakképző Iskola
9371 Vitnyéd-Csermajor

AZ UTOLSÓ ÉVEK

A magányos író helyzetéből következett Gárdonyi sértődékenysége, amivel néha saját magának is kellemetlenséget okozott. Néhányszor aztán – hiúságának hízelegve – az irodalom kufárai hozzá méltatlan szerepet osztottak rá.

Gárdonyi nagy árat fizetett ezért. Úgy tűnik: leghívebb barátját hagyta cserben. Bródy Sándort¹⁰, akinek ekkor csak az üldözés jut. Nincs megrendítőbb vallomás irodalmunkban – olyan, amit magyar író magyar íróról mondott – annál, mint amit a megbántott fél fejére olvas a „még ünnepeltek” és a „hütlennek” 1921 újévének napján.

„Géza, te igazi költőnek és valóban kereszténynek születél, úgy is éltél szívedben és válladon hordozván a szent jelet. Nemes, bátor és te voltál. Rád haragszom. Neked helyt kellett volna állanod, és nem mohón, sürgősen elhelyezkedned. Mert a gyors, vad düh voltaképpen csak az elhelyezkedésnek egy mániákus tévedése volt. És te, a hívő odaállottál mindjárt a hitetlenek közé. Minden külön megnyilatkozásodtól külön beteg

¹⁰ Bródy Sándor (1863-1924): A XIX-XX. század fordulóján a legnagyobb hatású író Bródy Sándor volt. Harcos publicisztikában ő készíti elő Adyt, regényírásban ugyanúgy hat Móriczra, mint Krúdyra, a színpadon tőle tanul Móricz, Molnár Ferenc is. Az utána következő nemzedék legkülönfélébb hangvétele, hangütése közvetlenül vagy közvetve Bródy Sándorra vezethető vissza. Az irodalomtörténet úgy tartja nyilván, hogy vele kezdődik el a magyar naturalizmus.

Tanuló: **Horváth Mária** 12.a. osztály
Segítő tanár: **Pappné Szabó Alexandra**

Ujhelyi Imre Élelmiszeripari Közép- és Felsőfokú Szakképző Iskola
9371 Vitnyéd-Csermajor

lettem. Mi történt veled? Már volt ilyen ügy, és Petőfi nem tévedett, kiállt, haragudott, vádolt és védett. Te, Gárdonyi, aki Petőfivel valóban az egyetlen vérség vagy a ma élő költők között, egyszerre egy meggörnyedt, de házsártos falusi tanító lettél.

Féltél vagy talán a kenyeredet féltetted, akinek megvan a maga földje, örökjogú, mert örök termésű kenyveid, és külön még olyan puritán is vagy, hogy megélsz kenyéren és vízen. Galambszívem, Géza, odaszálltál mindjárt a galambkufárok közé, és ma is ott vagy, legalábbis ott mutatkozol. Próbállak menteni magamban, talán elbetegedtél, előregedtél, annyi minden rossz történt az imádott és nálad jobban senkinél sem szeretett népeddel. Vagy valami kis idegen német vér tört ki rajtad? Énrajtam pedig íme, kitör a harag, amelyről - hogy él bennem – nem is tudtam eddig. És mit titkoljam tovább?

Isten veled, Géza, elbúcsúzom tőled erre a rövid életre, nem barátkozunk többet.”

Az elbizonytalanodás, a visszahúzódó élet nyomja rá a bélyegét Gárdonyi utolsó alkotásaira. Ez a néhány mű a vívódó embert mutatja, azt, aki nem találta meg az élet nagy kérdéseire a végső megoldást; ugyanakkor ezekben az írásokban a világról alkotott nézetei összegzését is megkapjuk.

Gárdonyi utolsó művei jól tükrözik a magányossá lett író keserűségét, kiúttalanságát.

1922 tavaszán még gyakran üldögél a kertben, a napon, virága között, írogat vagy kéziratait rendezgeti. Könyvei közül kiválaszt kétszáz kötetet, és a városnak adományozza könyvtár alapítására. De már egyre többször marad ágyban.

Egyre gyengébbnek érzi magát, de azért pár lapot megír utolsó regényéből, a Bibiből. Október 13-án ír utoljára naplójába:

„Csípős (idő). Feküdtem.”

Többet fel sem kel. Az orvosok, akiket barátja, Setét Sándor hív hozzá, szanatóriumot javasolnak, de Gárdonyi elhárítja. A hegedűjét kéri, és eljátssza kedves nótáját: Darumadár, gyere velem...

1922. október 30-án, amikor érezte, hogy most már itt a vég, elköszönt fiaitól, barátaitól. A papi hivatást teljesíteni akaró Petró József biztatását, hogy gyónjon meg, elutasította.

A távol levő jó barát, Bródy Sándor kérése egy iskolatársához:

„A becsületes föld fűvét, mezei virágjának néhány szálát tedd helyettem és nevemben koporsójára. Nevem nélkül, szó nélkül. Én tudom és érzem, hogy mennyi fájdalmas és igaz szeretettel gondolok rá.”

Tanuló: **Horváth Mária** 12.a. osztály
Segítő tanár: **Pappné Szabó Alexandra**

Ujhelyi Imre Élelmiszeripari Közép- és Felsőfokú Szakképző Iskola
9371 Vitnyéd-Csermajor

Részlet Gárdonyi végakarataiból:

„Íróasztalom legyen a síremlémem. Az az íróasztalom, ahol gondolataim testet öltöttek. Ahol a lelkem és szívem minden érzése átömlött tollam vonásaiba.”

„CSAK A TESTE”

Az egri várban, a Fülesbástyán alussza örök álmát Gárdonyi Géza, az Egri csillagok halhatatlan szerzője. A síron ez a három szó olvasható: „Csak a teste”, utalva arra, hogy szelleme alkotásaiban örökké él. Regényein több nemzedék tanulta meg átélni, átérezni nemzeti történelmünket.

A pályázatra készülve olvastam először Gárdonyi Titkosnaplójáról, mely azonnal felkeltette az érdeklődésemet.

A középiskolában nem tanultunk Bródy Sándorról, de a dolgozat írásakor olyan történeteket olvastam vele kapcsolatban, melyek érdekessé tették számomra őt, ezért alaposabb kutatásba kezdtem róla.

Gárdonyi Egri csillagok című művét olvasva szerettem meg a történelmet, ezért ajánlom mindenkinek, aki még nem fedezte fel, hogy „a történelem az élet tanítómestere” (Cicero)

Tanuló: **Horváth Mária** 12.a. osztály
Segítő tanár: **Pappné Szabó Alexandra**

Ujhelyi Imre Élelmiszeripari Közép- és Felsőfokú Szakképző Iskola
9371 Vitnyéd-Csermajor

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Gárdonyitól Gárdonyiról (összeállította: Tóth Tibor)
Nemzeti tankönyvkiadó, Budapest 1990.
2. Gárdonyi Géza: Egri csillagok
Szépirodalmi Kiadó, Budapest 1954.
3. Gárdonyi Géza: Titkosnapló
Szépirodalmi Kiadó, Budapest 1974.
4. Gárdonyi József: Az élő Gárdonyi
Dante Nyomda, Budapest 1934.
5. Lipp Tamás: Így élt Gárdonyi Géza
Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest 1989.
6. Z. Szalai Sándor: Gárdonyi Géza alkotásai és vallomásai tükrében
Szépirodalmi Kiadó, Budapest 1977.
7. <http://www.literatura.hu/irok/real/gardonyi.htm>
8. <http://www.geocaching.hu/poi.geo?id=3228>
9. <http://www.irodalmikepek.hu/gardonyi/leica/003.html>
10. <http://lexikon.katolikus.hu/LINKEK/LINKLLLL/LEPSENY.HTML>
11. <http://lexikon.katolikus.hu/LINKEK/LINKHHHH/10HALAPY.HTML>
12. <http://mek.oszk.hu/01100/01149/html/brody.htm>
13. <http://mek.oszk.hu/01300/01391/html/vilag084.htm>
14. http://www.irodalmikepek.hu/_gardonyi.html
15. <http://www.irodalmikepek.hu/gardonyi/leica/003.html>

Tanuló: **Horváth Mária** 12.a. osztály
Segítő tanár: **Pappné Szabó Alexandra**

Ujhelyi Imre Élelmiszeripari Közép- és Felsőfokú Szakképző Iskola
9371 Vitnyéd-Csermajor

16. <http://www.c3.hu/~ongalap/borsod/IROK/gardony.htm>
17. <http://www.brody.iif.hu/kepesl/htold/gardh.htm>
18. http://www.kultura.hu/culture/a_nagy_konyv/news/D999_news_86496.html
19. http://www.antikva.hu/onan/reszletek.jsp;jsessionid=5C5B8E6ACA026178C180BC708DCB7E3D?katalogus_id=58866
20. http://images.google.co.hu/imgres?imgurl=http://home.pages.at/mh399/debrecen/db04_23.jpg&imgrefurl=http://home.pages.at/mh399/debr05.htm&h=578&w=392&sz=69&tbnid=4wP8_7GAJcqItM:&tbnh=132&tbnw=89&hl=hu&start=1&prev=/images%3Fq%3Dg%25C3%25A1rdonyi%2Bs%25C3%25ADreml%25C3%25A9ke%26svnum%3D10%26hl%3Dhu%26lr%3D%26client%3Dfirefox-a%26rls%3Dorg.mozilla:hu:official%26sa%3DN
21. <http://www.lutheran.hu/z/ujzagok/evelet/archivum/2003/4/102>